

No 2025.gada: Sociālo nosacījumu sistēma

Mērķis un nozīme

Sociālo nosacījumu sistēma ir jauns Eiropas Savienības (ES) Kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) elements, kuru dalībvalstīm jāievieš līdz 2025.gadam. Tā mērķis ir nodrošināt darba tiesību, darba drošības un veselības aizsardzības standartu ievērošanu lauksaimniecības nozarē, kā arī veicināt nodarbinātības, veselības un darba drošības jomas prasību izpildi sabiedrības interesēs.

Sociālo nosacījumu sistēma ir saikne starp ES atbalsta maksājumu saņemšanu un atbilstību normatīvajos aktos jau spēkā esošām prasībām nodarbinātības, veselības un drošības jomās. Ja tiek konstatēta šo prasību neievērošana, lauksaimniekiem var piemērot atbalsta samazinājumu.

Sociālo nosacījumu sistēma attiecas uz lauksaimniekiem - darba devējiem, kas saņem:

- tiešos maksājumus;
- lauku attīstības atbalstu agrovides ietvaros.

Īstenošana Latvijā

Sociālo nosacījumu sistēmas ieviešana, prasības, atbalsta samazinājuma apjoms un piemērošana ir atrunāta Ministru kabineta 2023. gada 18. aprīļa noteikumi Nr. 198 "Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtība lauksaimniekiem" (turpmāk – MK noteikumi Nr. 198) 51.1 un 51.2 apakšpunktā, 14.11. sadaļā un 8.¹ pielikumā.

Sociālo nosacījumu sistēma lauksaimniekiem

Sociālo nosacījumu sistēmas nosacījumi aptver darba un nodarbinātības nosacījumus vai darba devēja pienākumus, saskaņā ar tiesību aktiem, kas noteikti Regulas (ES) 2021/2116 IV pielikumā. Šos tiesību aktus piemēro tādā redakcijā, kādā tos īsteno dalībvalstī. Sociālo nosacījumu sistēmas jomas:

1. **Nodarbinātība:** *pārredzami un paredzami darba apstākļi* (direktīva 2019/1152/EK), attiecīgi Latvijā ar minēto direktīvu ieviestās normas:
 - 1.1. **Darba likums:**
 - 1.1.1. **Darba līgums** slēdzams rakstveidā pirms darba uzsākšanas.
 - 1.1.2. **Darba līguma saturs** – norāda darbinieka datus, darba tiesisko attiecību sākuma datumu, paredzamo ilgumu, darba vietu, profesiju, darba samaksas apmēru un izmaksas laiku, darba laiku, ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma ilgumu, uzteikuma termiņu un kārtību, uz darba koplīgumu, darba kārtības noteikumiem, kas piemērojami darba tiesiskajām attiecībām, pārbaudes laiku un tā ilgumu, tiesības uz apmācībām, sociālā nodrošinājuma iestādes, kuras saņem sociālās iemaksas.
 - 1.1.3. **Darba līguma izmaiņas pieļaujamas, tikai rakstveidā pusēm savstarpēji vienojoties.**
 - 1.1.4. **Pārbaudes noteikšana** - pārbaudes termiņš nedrīkst būt ilgāks par 3 mēnešiem. Darba koplīgumā var vienoties par pārbaudes termiņu, kas ir ilgāks par 3 mēnešiem, bet nepārsniedz 6 mēnešus.
 - 1.1.5. **Darba devējs ir pienācīgā kārtā paziņojis darbiniekam precīzu darba izpildes laiku.**
 - 1.1.6. **Profesionālā apmācība vai kvalifikācijas paaugstināšana.**
 - 1.1.7. **Atlīdzība, ja darbinieks pamatojoties uz attiecīgu darba devēja rīkojumu, darba laika ietvaros piedalās profesionālajā apmācībā vai kvalifikācijas paaugstināšanā.**
2. **Veselība un drošība:** *pasākumi, ar ko mudina uzlabot darba ņēmēju drošību un veselības aizsardzību* (direktīva 89/391/EEK), attiecīgi Latvijā ar minēto direktīvu ieviestās normas:
 - 1.2. **Darba aizsardzības likums:**
 - 1.2.1. **Darba aizsardzības sistēmas organizēšana**, organizatoriskās struktūras izveidošana.
 - 1.2.2. **Darba vides iekšējā uzraudzība**
 - 1.2.3. **Darba vides risku novērtēšana** un to iedarbības mazināšana, darba aizsardzības pasākumi.
 - 1.2.4. Darba devējs nodrošina **nelaimes gadījumu darbā izmeklēšanu** un veic to uzskaiti
 - 1.2.5. Nodarbināto instruktāžas un apmācība.
 - 1.2.6. Darba aizsardzības sistēmas organizēšana, organizatoriskās struktūras izveidošana.
 - 1.2.7. **Konsultēšanās, nodarbināto informēšana un līdzdalība darba aizsardzībā**

- 1.2.8. Aizsardzība pret nopietnām un tiešām briesmām
 - 1.2.9. Pirmās palīdzības un citu neatliekamu pasākumu nodrošināšana
 - 1.3. Darba devēja atbildība par nodarbināto drošību un veselību darbā Ministru kabineta 2007. gada 2. oktobra noteikumi **Nr. 660 "Darba vides iekšējās uzraudzības veikšanas kārtība"**
 - 1.3.1. Darba vides iekšējo uzraudzību uzņēmumā veic darba devēja norīkots darba aizsardzības speciālists vai pats darba devējs, ja uzņēmumā ir ne vairāk kā 10 nodarbinātie un darba devējs veic darba aizsardzības speciālista pienākumus.
 - 1.3.2. Darba devējs nodrošina darba vides iekšējai uzraudzībai nepieciešamos resursus.
 - 1.3.3. Darba vides risku novērtēšana ne retāk kā reizi gadā.
 - 1.3.4. Darba vides riska novērtēšanu darbam, kuru veic grūtnieces un sievietes pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, - visā barošanas laikā.
 - 1.3.5. Savlaicīga darba aizsardzības pasākumu īstenošana un to efektivitātes pārbaude.
 - 1.3.6. Nodarbināto informēšana par riska faktoriem, ieguvumu, kas nodarbinātajiem un uzņēmumam rodas no riska faktoru likvidēšanas, uzdevumiem un pienākumiem darba vides iekšējās uzraudzības veikšanā, darba aizsardzības pasākumiem un darba vides riska novērtēšanas rezultātiem.
 - 1.3.7. Darba vides iekšējās uzraudzības pārbaude un atbilstība darba aizsardzības normatīvo aktu prasībām ne retāk kā reizi gadā.
 - 1.3.8. Pamatojoties uz darba vides iekšējās uzraudzības pārbaudes rezultātiem, pilnveido darba vides iekšējās uzraudzības sistēmu, nosakot nepieciešamos darba aizsardzības pasākumus un iekļaujot tos darba aizsardzības pasākumu plānā.
 - 1.4. Ministru kabineta 2009. gada 25. augusta noteikumi **Nr. 950 "Nelaiemes gadījumu darbā izmeklēšanas un uzskaites kārtība"**
 - 1.4.1. Darba devējs nodrošina nelaimes gadījumu darbā izmeklēšanu un veic to uzskaiti.
 - 1.4.2. Septiņu darbdienu laikā pēc akta par nelaimes gadījumu darbā sastādīšanas darba devējs iesniedz visus akta eksemplārus ar materiāliem Valsts darba inspekcijā.
 - 1.4.3. Nelaimes gadījumus, par kuriem sastādīts akts, darba devējs uzskaita un reģistrē nelaimes gadījumu darbā uzskaites žurnālā.
 - 1.5. Ministru kabineta 2010. gada 10. augusta noteikumi **Nr. 749 "Apmācības kārtība darba aizsardzības jautājumos"**
 - 1.5.1. Darba devēja pienākumi nodrošināt nodarbināto apmācību darba aizsardzības jautājumos.
 - 1.5.2. Ievadapmācībā nodarbinātos iepazīstina ar darba aizsardzību uzņēmumā.
 - 1.5.3. Instrukcīzā nodarbināto iepazīstina ar veicamo darbu, darba devēja apstiprinātajām instrukcijām un darba aizsardzības prasībām.
 - 1.5.4. Atkārtoto instrukcīžu veic ne retāk kā reizi gadā, bet darbos ar bīstamām iekārtām, kā arī paaugstinātas bīstamības – ne retāk kā reizi sešos mēnešos.
 - 1.5.5. Tematisko apmācību par konkrētu darba aizsardzības jautājumu darba devējs organizē, ja tas nepieciešams nodarbināto zināšanu līmeņa paaugstināšanai un drošai darba veikšanai. Darba devējs dokumentē tematiskās apmācības veikšanu.
 - 1.5.6. Ziņas par nodarbināto ievadapmācību un instrukcīžu darba vietā darba devējs reģistrē attiecīgos dokumentos.
3. **Veselība un drošība: obligātās drošības un veselības aizsardzības prasības, kad darba ņēmēji lieto darba aprīkojumu** (direktīva 2009/104/EK), attiecīgi Latvijā ar minēto direktīvu ieviestās normas:
- 1.6. Ministru kabineta 2002. gada 9. decembra noteikumi **Nr. 526 "Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu"**
 - 1.6.1. Darba devēja ievēro darba aprīkojuma ražotāja pievienoto instrukciju un tehnisko dokumentāciju, lai nodrošinātu nodarbināto drošībai un veselībai nekaitīgu darba aprīkojuma lietošanu.
 - 1.6.2. Darba devējs:
 - ✓ nodrošina darba aprīkojuma atbilstību darba procesam un tā pareizu lietošanu, lai novērstu risku nodarbināto drošībai un veselībai.
 - ✓ izvēlas darba aprīkojumu, ņemot vērā darba apstākļus, kā arī risku nodarbināto drošībai un veselībai.

- ✓ iegādājas tikai normatīvo aktu prasībām atbilstošu darba aprīkojumu.
 - ✓ nodrošina darba aprīkojumam atbilstošu tehnisko apkopi (uzturēšanu) visā tā darbības laikā;
 - ✓ nodrošina darba aprīkojuma pārbaudi pēc uzstādīšanas un pirms lietošanas, kā arī pēc montāžas citā vietā vai citā izvietojumā, ja darba aprīkojuma drošību nosaka tā uzstādīšanas apstākļi.
 - ✓ darba aprīkojumam, kurš pakļauts apstākļiem, kas var izraisīt tā nolietošanas, radot risku nodarbināto drošībai un veselībai nodrošina periodiskās pārbaudes un, ja nepieciešams, arī testēšanu, speciālās pārbaudes, ja radušās ārkārtas situācijas, kā arī ja darba aprīkojums pārveidots vai nav ilgstoši lietots.
 - ✓ darbā ar aprīkojumu, kas var radīt palielinātu risku nodarbināto drošībai un veselībai (piemēram, bīstamās iekārtas), norīko tikai speciāli apmācītus nodarbinātos.
 - ✓ ja darba aprīkojumu lieto ārpus uzņēmuma, nodrošina to ar apliecinājumu (dokumentu, uzlīmi, zīmogu) par pēdējo drošības pārbaudi.
- 1.6.3. Pārbauzu protokolus darba aprīkojuma īpašnieks un darba devējs, kā arī inspicēšanas institūcija glabā 10 gadus, pēc tam tos nodod arhīvā.
- 1.6.4. Darba devējs izveido un aktualizē tā darba aprīkojuma sarakstu, kas var radīt palielinātu risku nodarbināto drošībai un veselībai (piemēram, bīstamās iekārtas).
- 1.6.5. Darba devējs nodrošina nodarbinātos ar saprotamu nepieciešamo informāciju un rakstiskām instrukcijām par darba aprīkojumu, kā arī šo instrukciju pieejamību nodarbinātajiem.
- 1.6.6. Darba devējs nodrošina nodarbināto apmācību un instruēšanu jautājumos, kas saistīti ar darba aprīkojuma lietošanu (arī informēšanu par jebkuru risku, kas saistīts ar darba aprīkojuma lietošanu).
- 1.6.7. Darba devējs nodrošina nodarbināto un to pārstāvju konsultēšanu un līdzdalību visos ar darba aizsardzību saistītajos jautājumos, jo īpaši attiecībā uz darba aprīkojumu.

Pārbaudes un konstatēto pārkāpumu izvērtēšana

Valsts darba inspekcija (VDI) īsteno regulāro valsts uzraudzību un kontroli darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomā. Par VDI pārbauzu laikā konstatētajām neatbilstībām sociālo nosacījumu sistēmas prasībām lauku saimniecībās un **saistībā ar lauksaimniecisko darbību** VDI sniedz informāciju LAD.

Neatbilstību vērtēšanai izmantos VDI metodiskos ieteikumus:

<https://www.vdi.gov.lv/lv/media/1972/download>

VDI informē LAD tikai par tām neatbilstībām, attiecībā uz kurām ir pieņemts nolēmums, kas kļuvis izpildāms, tas ir – ir noteikta administratīvā atbildība.

LAD, savukārt, apkopo VDI sniegto informāciju un piemēro atbalsta samazinājumu – samazinot attiecīgajam lauksaimniekam izmaksājamo tiešo maksājumu un agrovides maksājumu kopsummu atbilstoši konstatētā pārkāpuma novērtējumam.

Atbalsta samazinājumu piemēro tikai tad, ja neatbilstība ir saistīta ar atbalsta saņēmēja lauksaimniecisko darbību vai attiecas uz saimniecību vai citām platībām, ko pārvalda atbalsta saņēmējs. Atbalsta samazinājumu lauksaimniekam nepiemēro, ja aprēķinātais atbalsta samazinājums ir mazāks par 100 €.

Atbalsta samazinājuma noteikšana:

Atbalsta samazinājumi ir noteikti MK noteikumu Nr. 198 8.¹ pielikumā. Atbalsta samazinājumu par sociālo nosacījumu sistēmas prasību neievērošanu vispārīgā kārtībā piemēro ievērojot šādus pamatprincipus:

- **Brīdinājums** - ja noteikta administratīvā atbildība un administratīvā pārkāpuma procesā par neatbilstību piemērota nosacīta daļēja atbrīvošana no soda;
- 3% - ja noteikta administratīvā atbildība un administratīvā pārkāpuma procesā par neatbilstību piemērots naudas sods;
- 10% - ja viena un tā pati neatbilstība turpina pastāvēt vai atkārtojas vienu reizi trīs secīgos kalendārajos gados;
- >15% - tišas neatbilstības gadījumā.